

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 440

Rachunkowość a controlling

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Dorota Pitulec
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Barbara Cibis
Łamanie: Adam Dębski
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych Wydawnictwa
www.pracenaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-595-7

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Krzysztof Adamowicz, Piotr Szczypa: Wycena drzew na terenie przedsiębiorstwa w rachunkowości zarządczej / Valuation of trees in the area of a company in management accounting	13
Anna Balicka: Analiza kosztów usług serwisowych świadczonych przez przedsiębiorstwo branży budowlanej / Service costs analysis provided by the company in construction industry	23
Paulina Belch: Mierniki w controllingu logistyki przedsiębiorstwa z sektora paliwowego / Meters in the controlling of logistics in the company from fuel sector	32
Małgorzata Białas: Wartość firmy w sprawozdaniach finansowych banków / Goodwill in the financial statements of banks	42
Adam Bujak: Formy organizacji systemu informacyjnego rachunkowości jako determinanty efektywności jego funkcjonowania / The organization forms of the accounting information system as the determinants of its functioning efficiency.....	52
Halina Buk: Weryfikacja oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstwa po zmianie polityki rachunkowości / Verification of the company financial position after the changes in accounting policies	61
Andrzej Bytniewski: Podsystem controllingu w ramach zintegrowanego systemu zarządzania jako źródło informacji na potrzeby rachunkowości zarządczej i controllingu / Controlling subsystem within the integrated management system as a source of information for management accounting and controlling.....	72
Andrzej Bytniewski, Marcin Hernes: Semantyczna metoda reprezentacji zdarzeń gospodarczych w systemie rachunkowości / Semantic method for the economic events representation in accounting system.....	83
Halina Chłodnicka: Polityka klastrowa a kapitał ludzki / Cluster policy vs. human capital.....	95
Magdalena Chmielowiec-Lewczuk: Controlling, audyt i nadzór finansowy w zakładzie ubezpieczeń – wzajemne relacje, podobieństwa i różnice / Controlling, audit and financial supervision in insurance company – mutual relations, similarities and differences	109
Anna Chojnacka-Komorowska: Interaktywne przetwarzanie analityczne (OLAP) w controllingu finansowym / OnLine Analytical Processing (OLAP) in management accounting	119

Marlena Ciechan-Kujawa, Katarzyna Goldmann: Istotność pro- i retrospektywnych celów współczesnej analizy finansowej w świetle wyników badań / Significance of the pro and retrospective objectives of the contemporary financial analysis in the light of research results	128
Michał Comperek: Propozycja metodologiczna oceny urealnionych korzyści finansowych przedsiębiorstwa w analizie memoriałowych korekt zysku netto / Methodological proposal of evaluation of company's financial benefits realignment in total accruals analysis	139
Beata Dratwińska-Kania: Kontrola wewnętrzna i jej dokumentacja jako element koncepcji odpowiedzialności i rozliczalności / Internal control and its documentation as part of the responsibility and accountability concept.....	150
Joanna Dynowska: Wykorzystanie controllingu w gminach w świetle badań ankietowych / The use of controlling in municipalities as revealed by questionnaire research	159
Joanna Dynowska, Zdzisław Kes: Oczekiwane bariery, przesłanki i efekty wdrożenia controllingu w gminach w świetle badań ankietowych / Expected barriers, incentives and effects of controlling implementation in municipalities as revealed by questionnaire research.....	170
Wojciech Fliegner: Usprawnianie procesów rachunkowości w urzędach administracji samorządowej / Improving accounting processes in local government offices	180
Stanisław Gędek: Krótkookresowe decyzje produkcyjne. Analiza porównawcza dla przedsiębiorstw wieloasortymentowych / Short-term production decisions. Comparative analysis for multi-product firms	192
Renata Gmińska: Psychologiczne aspekty podejmowania decyzji a rachunkowość zarządcza / Psychological aspects of decision-making vs. management accounting.....	205
Arkadiusz Januszewski: Diagnoza potrzeb informacyjnych w zakresie controllingu operacyjnego w firmie doradczo-szkoleniowej / Diagnosis of operational controlling information needs in a consulting and training services enterprise	215
Marcin Jędrzejczyk, Marek Mikosza: Marka kreatorem kapitału intelektualnego organizacji / Brand as the creator of intellectual capital in the organization	225
Anna Kasperowicz: Prawo posiadania w kontekście kwalifikowania aktywów / Right of ownership in the context of qualification of assets	235
Ilona Kędzierska-Bujak: Perspektywy rozwoju, procesów wewnętrznych oraz finansowa a strategia Uniwersytetu Szczecińskiego – wybrane zagadnienia / Development, internal process and financial perspectives vs. the strategy of the University of Szczecin – selected issues.....	245

Agnieszka Kister: Wybrane aspekty gospodarki finansowej szpitali / Selected problems of the financial economy of hospitals	256
Jerzy Kitowski: Rola kryterium płynności finansowej w dyskryminacyjnych metodach oceny zagrożenia upadłością przedsiębiorstwa / The role of the liquidity criterion in discriminatory methods for assessing the bankruptcy risk for a company.....	268
Marcin Klinowski: Definiowanie wymagań projektu w procesie planowania / Defining project requirements in project planning	278
Konrad Kochański: Zjawiska dysfunkcyjne w budżetowaniu projektów / Dysfunctional phenomena in project budgeting.....	287
Tomasz Kondraszuk: Gospodarstwo wiejskie jako podstawa budowy modeli wspomagających podejmowanie decyzji w warunkach dążenia do zrównoważonego rozwoju/ Farm as the basis for the construction of models for decision support under conditions of the quest for sustainable development.....	296
Krzysztof Konstantyn: Koncepcja wdrożenia budżetu kapitałowego w rachunku odpowiedzialności w ośrodkach odpowiedzialności za inwestycje w przedsiębiorstwach produkujących konstrukcje budowlane / The conception of introduction of capital budget in responsibility accounting in the centers of responsibility for investment in building construction enterprises	305
Mariola Kotłowska: Obszary ryzyka prowadzenia działalności przedsiębiorstw ciepłowniczych / Areas of risk in heating companies	317
Michał J. Kowalski: Zastosowanie controllingu podatkowego w polskich przedsiębiorstwach – wnioski z badań empirycznych / Usage of tax controlling in Polish companies – conclusions from empirical research	327
Mieczysław Kowerski: Zależność między rentownością a płynnością finansową ma kształt odwróconego U / The relationship between profitability and financial liquidity has the shape of an inverted U.....	338
Jarosław Kujawski: Dualna cena transferowa i jej sprawozdawcze konsekwencje/ Dual transfer price and its reporting consequences.....	349
Agnieszka Lew: Ryzyko istotnego zniekształcenia jako element badania przychodów i kosztów przez biegłego rewidenta / Risk of essential distortion as an element of income and expenses research by an auditor	363
Wojciech Lichota: Wykorzystanie modeli logitowych do oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstw funkcjonujących w specjalnych strefach ekonomicznych w Polsce / The use of logit models to the assessment of the financial standing of enterprises operating in the Special Economic Zones in Poland	372
Tomasz Lis: Aspekty behawioralne w rachunkowości przy podejmowaniu decyzji inwestycyjnych / Behavioral aspects in accounting when making investment decisions	382

Monika Łada: Automatyzacja procesów rachunkowości zarządczej / Automation of management accounting processes	392
Małgorzata Macuda: Obszary badań naukowych w rachunkowości jednostek sektora opieki zdrowotnej / Areas of scientific research in accounting in healthcare sector entities	401
Paweł Malinowski, Tomasz Ćwieląg, Piotr Słomianny: Systemy typu <i>Data Discovery</i> w praktyce funkcjonowania przedsiębiorstwa komunalnego / Data discovery systems in practice of functioning of municipal enterprise	411
Elżbieta Marcinkowska: Sytuacja finansowa szpitali w kontekście procesu komercjalizacji/ Financial situation of hospitals in the context of commercialization process.....	420
Monika Martynkiewicz-Frank: Outsourcing IT w sektorze MŚP / Outsourcing of IT in the SME sector	433
Ewa Wanda Maruszewska, Sabina Kołodziej: Znaczenie podejścia etycznego dla organizacji i funkcjonowania systemu rachunkowości zarządczej / Significance of ethical approach to the organization and functioning of management accounting system.....	442
Teresa Maszczak: Sprawozdanie finansowe jednostki mikro a potrzeby informacyjne użytkowników / Financial statement of a micro-undertaking and information needs of its users	451
Marta Nowak: Konflikt etyczny w pracy księgowego i biegłego rewidenta. Pomędzy moralnością ogólną, moralnością roli a interesem własnym/ Ethical conflict in auditor's and accountant's work. Between common-sense morality, role morality and self-interest	461
Marek Ossowski, Beata Zackiewicz-Brunke: Odpowiedzialność społeczna przedsiębiorstw a klasyfikacja korzyści interesariuszy wynikających z działalności targowej / Corporate social responsibility vs. the classification of the advantages of stakeholders from business activities involving the organization of fairs and exhibitions	471
Michał Poszwa: Koszty a polityka wykazywania dochodów / Costs vs. policy of income disclosure	482
Anna Stronczek: Informatyczne wsparcie rachunkowości zarządczej na przykładzie wdrożenia w agencji wykonawczej WAM / Computer support of accounting management – a case of implementation in executive agency WAM	491
Magdalena Szydelko, Bartosz Kołodziejczuk: Benchmarking jako fakultatywny instrument doskonalenia znormalizowanych systemów zarządzania jakością / Benchmarking as a facultative instrument for improvement of the standardized quality management systems	501
Agnieszka Tubis: Zintegrowana baza danych dla procesu obsługi pojazdów / Integrated database for the maintenance process of vehicles.....	513

Wiesław Wasilewski: Specyfika planowania i analizy sprawozdania finansowego w instytucjach artystycznych / Characteristics of planning and analysis of financial report in artistic institutions.....	523
Aleksandra Wiercińska: Luki w metodyce benchmarkingu szpitali na przykładzie województwa pomorskiego / Gaps in the benchmarking methodology of hospitals on the example of the Pomeranian Voivodeship.....	534
Malwina Wołak: Zastosowanie analiz ABC i XYZ w controllingu sprzedaży / An application of ABC and XYZ analyses in sales controlling.....	545

Wstęp

Rachunkowość jednostek gospodarczych i instytucji jest zorientowana na dostarczanie informacji zarówno wewnętrznym, jak i zewnętrznym użytkownikom. Informacje te dotyczą procesów gospodarczych i rezultatów działalności wykorzystywanych w dokonywaniu ocen i podejmowaniu decyzji. To czyni rachunkowość najważniejszym elementem systemu informacyjnego jednostek gospodarczych i instytucji.

Rachunkowość stanowi również podstawową bazę informacyjną dla controllingu. Rachunkowość ukierunkowana na controlling ma za zadanie informacyjne wspomaganie procesu podejmowania decyzji i oceny działalności poszczególnych jednostek organizacyjnych na poziomie całego przedsiębiorstwa czy instytucji. Rachunkowość ukierunkowana na controlling zapewnia obsługę informacyjną wszystkich funkcji zarządzania: planowania, organizowania, motywowania i kontrolowania.

Miejsce rachunkowości w systemie informacyjnym controllingu wynika z jej zadania, którym jest pomiar rezultatów działalności organizacji oraz jej ośrodków odpowiedzialności. Rezultaty tego pomiaru są prezentowane nie tylko w sprawozdaniach finansowych, ale także w wewnętrznych raportach sporządzanych okresowo oraz na bieżąco według potrzeb. Jakość informacji dostarczanych przez rachunkowość w dużym stopniu przesądza o skuteczności działań podejmowanych w ramach controllingu.

Problemom rachunkowości traktowanej jako system informacyjny controllingu jest poświęcony niniejszy zeszyt Prac Naukowych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Zawiera on artykuły naukowe dotyczące różnych etapów procesu informacyjnego rachunkowości. W części artykułów poruszono zagadnienia teoretyczne dotyczące koncepcji, zasad i procedur przetwarzania informacji w systemie rachunkowości, w części zaś zaprezentowano problemy i przykłady praktycznego prowadzenia rachunkowości ukierunkowanej na controlling w określonych jednostkach gospodarczych oraz instytucjach.

Pragniemy wyrazić nadzieję, że niniejszy tom będzie stanowić pewien przyczynek do doskonalenia sposobu przetwarzania informacji w systemie rachunkowości, która jest podstawową bazą informacyjną dla controllingu w różnych organizacjach.

Edward Nowak, Marcin Kowalewski, Maria Nieplowicz

Magdalena Chmielowiec-Lewczuk

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

e-mail: magdalena.chmielowiec-lewczuk@ue.wroc.pl

**CONTROLLING, AUDYT I NADZÓR FINANSOWY
W ZAKŁADZIE UBEZPIECZEŃ – WZAJEMNE
RELACJE, PODOBIENSTWA I RÓŻNICE**

**CONTROLLING, AUDIT AND FINANCIAL
SUPERVISION IN INSURANCE COMPANY – MUTUAL
RELATIONS, SIMILARITIES AND DIFFERENCES**

DOI: 10.15611/pn.2016.440.10

Streszczenie: Z działalnością zakładów ubezpieczeń związane są trzy podobne do siebie obszary, którymi są: controlling, audyt i nadzór finansowy. Mimo wielu podobieństw różnią się one również między sobą. Artykuł ma na celu przeanalizowanie wzajemnych relacji między nimi, podobieństw i różnic, a także określenie, jaki jest ich zakres, cel oraz potrzeba stosowania w działalności ubezpieczycieli. Taka analiza umożliwi rozwiązanie problemów pojawiających się w praktyce, a spowodowanych potrzebą organizacji określonych działań i czynności oraz właściwie wyznaczonych funkcji w zakładzie ubezpieczeń. Systemy te różnią się między sobą przede wszystkim pod względem celu, któremu służą, ale także w kwestii charakteru, funkcji, potrzeby stosowania, orientacji czasowej, użyteczności dla decydentów i wymogów organizacyjnych. System, który jest wyraźnie inny, to controlling.

Słowa kluczowe: controlling, audyt, nadzór finansowy, ubezpieczenia.

Summary: With the business of insurance company there are related three areas, which are: controlling, auditing and financial supervision. Despite many similarities, they also differ from each other. The aim of the paper is to analyze the relationship between them, similarities and differences, and to determine their purpose and need for the activities of insurers. This analysis allows to solve the problem occurring in practice and due to the need of having specific actions and activities and properly assigned functions in insurance company. These systems differ mainly in terms of the purpose they serve, but also in the nature, functions, the need of application, orientation of temporary usefulness and organizational requirements. A system that is significantly different is controlling.

Keywords: controlling, audit, financial supervision, insurance.

1. Wstęp

Zakłady ubezpieczeń należą do instytucji, których rola w gospodarce jest ściśle określona. Z jednej strony, jako instytucje finansowe, są podmiotami mającymi olbrzymi wpływ na kształtowanie się rynków finansowych, z drugiej strony, jako podmioty oferujące swoje produkty i usługi, są poddane takim samym zasadom rynkowym jak pozostałe jednostki. Dlatego też na ich działalność wpływ mają zarówno ściśle określone regulacje prawne, jak i zwykle metody i instrumenty zarządzania, które, po dostosowaniu do specyfiki ich działalności, mogą być z powodzeniem wykorzystywane. Sytuacja taka powoduje, iż dla działalności ubezpieczycieli znaczenie ma zarówno nadzór finansowy, którego głównym zadaniem jest kontrola i monitorowanie rynku ubezpieczeniowego, jak i audyt, który ma nieco inny charakter, w zależności również od tego, czy jest to audyt zewnętrzny, czy wewnętrzny, a także controlling, którego pojawienie się nie jest obligatoryjne i ma służyć przede wszystkim wspomaganie zarządzania. Mimo iż te trzy obszary różnią się od siebie, to w praktyce często obejmują swoim zakresem podobne problemy. Dlatego też celem niniejszego artykułu jest przeanalizowanie roli i sprecyzowanie zakresu każdego z tych trzech obszarów, wskazanie, jakie są podobieństwa między nimi i jakie różnice, a także jakie są wzajemne relacje między nimi. W praktyce ubezpieczeniowej często terminy te są mylone albo niewłaściwie rozumiane, co może stwarzać problemy organizacyjne.

W niniejszym artykule zostanie zastosowana metoda oparta na analizie literatury oraz regulacji prawnych, jak i metoda dedukcji oparta na przeniesieniu rozwiązań ogólnych dotyczących controllingu i audytu do zakładów ubezpieczeń, oczywiście z uwzględnieniem warunków typowych dla działalności ubezpieczeniowej.

Dodatkowo należy wspomnieć, że od wielu lat przygotowywany jest projekt Solvency II, którego zasady zaczęły w pełni obowiązywać od 2016 r. we wszystkich krajach europejskich, również i w Polsce. Projekt ten zmienia istotnie sposób oceny poziomu wypłacalności ubezpieczycieli, wskazuje na relacje między ich kondycją finansową a różnymi rodzajami ryzyka i jest narzędziem nadzoru finansowego. Zmianą związana z wdrożeniem Solvency II ma wymiar rewolucyjny dla europejskiego rynku ubezpieczeniowego, a także modyfikuje rolę nadzoru ubezpieczeniowego.

2. Controlling

Pierwszym z wymienionych obszarów jest system controllingu. Mimo że funkcjonuje on w praktyce od wielu już lat, to cały czas podlega dynamicznemu rozwojowi, który oddziałuje na jego charakter i zakres. Warto wspomnieć, że może on być postrzegany jako system bardzo bliski zarządzaniu, którego głównym zadaniem jest wspomaganie w różnych obszarach procesu podejmowania decyzji. Może również

być systemem bardziej o charakterze ilościowym, opierającym się na pomiarze dokonań, który mocno współpracuje z systemem rachunkowości.

Cel wdrożenia controllingu często jest w literaturze łączony z celami przedsiębiorstwa, do których należą „przetrwanie, rozwój, jak i zwiększanie wartości rynkowej przedsiębiorstwa, maksymalizacja wyników ekonomiczno-finansowych. [...] Optymalizacja wyniku i wartości może być postrzegana jako podstawowy kierunek orientacji controllingowej” [Skowronek-Mielczarek, Leszczyński 2007, s. 67]. Istotną cechą controllingu jest również koordynacja, a więc controlling „można zdefiniować jako system wsparcia zarządzania, który koordynuje decyzje kierownictwa pod kątem założonych celów” [Goliszewski 2015, s. 64]. Zatem cechą controllingu, która wyłania się z niniejszych definicji, jest jego ścisła relacja z zarządzaniem i realizacją celów. Jest on systemem, którego wdrożenie wynika z wewnętrznych potrzeb danego podmiotu, a nie jest narzucone przez określone przepisy czy regulacje prawne. I jest to chyba najważniejsza cecha, która odróżnia go od dwóch pozostałych terminów. Może powstać natomiast pytanie, czy przy takiej działalności jak działalność ubezpieczeniowa, gdzie funkcjonują bardzo ściśle określone zasady audytu i nadzoru, jest jeszcze miejsce dla controllingu? Czy nie jest to częściowe powielanie pewnych działań i czynności?

Warto zwrócić uwagę, że w zakładach ubezpieczeń pierwszoplanową rolę odgrywa controlling finansowy, ze względu na specyfikę produktu finansowego, jakim jest ubezpieczenie. Jego zakres obejmuje takie obszary, jak: kondycja finansowa, wartość i struktura aktywów (szczególnie lokat) oraz kapitałów, przepływy pieniężne oraz planowane i przeprowadzane inwestycje (na podstawie [Nowak (red.) 2004, s. 297]). Ze względu na rozwój controllingu i jego związek z realizacją celów przedsiębiorstwa, oprócz tradycyjnego już podziału na controlling strategiczny i operacyjny pojawiają się często controllingi ukierunkowane na zarządzanie dokonaniem, procesami, projektami czy wartością przedsiębiorstwa (na podstawie [Nowak (red.) 2013]), które można również zaadaptować do działalności ubezpieczycieli. Można zatem stwierdzić, że controlling w praktyce ma często charakter częściowy, gdyż nie dotyczy całości działalności przedsiębiorstwa i czasami nieregularny, bo jego wdrożenie jest spowodowane potrzebami bieżącymi.

3. Audyt

Drugim obszarem jest audyt, który można podzielić na zewnętrzny i wewnętrzny. Audyt zewnętrzny, mający najczęściej formę audytu finansowego jest wykonywany przez „zewnętrzne firmy audytorskie, gdzie biegli rewidenci badają sprawozdanie finansowe w celu potwierdzenia w formie pisemnej, że sprawozdania jednostki rzetelnie, prawidłowo i jasno przedstawiają sytuację majątkową i finansową, wynik finansowy oraz rentowność jednostki” [Janc, Kałużny 2008, s. 22].

Badanie sprawozdania finansowego powinno dostarczyć podstaw do stwierdzenia, że jest ono rzetelne oraz że [Winiarska 2005, s. 57]:

- jest prawidłowe, co oznacza, że jest kompletne i zostało sporządzone zgodnie z ustawą o rachunkowości i wydanymi odrębnie przepisami,
- jest zgodne z tymi obowiązującymi badaną jednostkę przepisami prawa, które wpływają na sprawozdanie finansowe oraz ze statutem lub umową jednostki,
- zostało sporządzone na podstawie prawidłowo prowadzonych ksiąg rachunkowych,
- zawiera wszystkie informacje istotne do oceny sytuacji jednostki.

Wykonanie audytu zewnętrznego może dodatkowo zakończyć się tym, że biegły rewident „zwróci w razie konieczności badanej jednostce uwagę na potrzebne zmiany w księgach rachunkowych i rocznym sprawozdaniu finansowym” [Marzec, Śliwa 2012, s. 59] Zatem audyt zewnętrzny koncentruje się przede wszystkim na sprawdzeniu poprawności stosowania zasad rachunkowości i sprawozdawczości finansowej.

Natomiast audyt wewnętrzny ma inną specyfikę, z tym że dla instytucji finansowych jego rola jest jeszcze dodatkowo odmienna niż dla pozostałych podmiotów. O ile charakter audytu zewnętrznego jest we wszystkich jednostkach taki sam, o tyle w przypadku audytu wewnętrznego istnieją określone procedury i regulacje, które są ściśle sprecyzowane dla instytucji finansowych.

W zakładach ubezpieczeń funkcjonuje osobny departament audytu wewnętrznego, którego głównym celem działalności jest kontrola wewnętrzna. Wykształciło się również przy okazji węższe pojęcie audytu ubezpieczeniowego, którego nadrzędnymi celami są: indywidualizacja wysokości składki ubezpieczeniowej, oszacowanie maksymalnej ekspozycji w ryzyku, minimalizacja ryzyka wystąpienia szkód majątkowych, szkód utraty zysku, szkód odpowiedzialności cywilnej oraz szkód w środowisku [Gołębiewski 2010, s. 50]

Działania audytu ubezpieczeniowego można podzielić na cztery podstawowe elementy [Gołębiewski 2010, s. 52]:

- identyfikację możliwych zagrożeń oraz czynników ryzyka,
- oszacowanie skutków i realizacji potencjalnych zagrożeń,
- działania w celu minimalizacji częstości i konsekwencji realizacji zagrożeń,
- monitorowanie procesu wprowadzania zmian.

Wszystkie te działania są dokonywane w różnych obszarach, tj. przez analizę otoczenia, ocenę kondycji finansowej, ocenę procesu zarządzania oraz analizę personalną.

4. Nadzór finansowy

Nadzór finansowy jest terminem ściśle związanym z działalnością instytucji finansowych, ale ma wymiar globalny, to znaczy, że organ pełniący tę funkcję w Polsce jest częścią jednolitego rynku ubezpieczeniowego w Europie, a poprzez inne relacje, choćby te wynikające z reasekuracji, także i częścią rynku o światowym zasięgu.

Na świecie istnieją różne modele nadzoru ubezpieczeniowego, a ich klasyfikacja jest uzależniona od kryterium podziału. Z punktu widzenia rachunkowości istotne jest kryterium przedmiotu nadzoru, które wyodrębnia dwa modele. Są to [Handschke, Monkiewicz 2010, s. 414]:

- nadzór finansowy,
- nadzór oparty na kontroli ryzyka.

Nadzór finansowy kieruje swoje zainteresowania przede wszystkim na kapitał oraz gospodarkę finansową ubezpieczyciela. Chodzi o ocenę tej sfery pod kątem oszacowania wypłacalności zakładu ubezpieczeń, czyli możliwości płynnego regulowania zobowiązań ubezpieczeniowych. Model ten obowiązywał do tej pory w Unii Europejskiej. Drugi model jest oparty na ryzyku. Jego celem jest również monitorowanie działalności ubezpieczeniowej pod kątem wypłacalności, ale wiąże się ją z profilem ryzyka ubezpieczyciela. Model ten ma znacznie szerszy zakres, gdyż uwzględnia kapitały. Bierze również pod uwagę inne elementy, takie jak ład korporacyjny czy wewnętrzny system zarządzania ryzykiem. Model oparty na kontroli ryzyka jest obecnie przyjmowany przez Unię Europejską w postaci projektu Solvency II. Zatem kraje europejskie przechodzą z modelu finansowego na ten oparty na ryzyku. Jest to bardzo duża zmiana w regulacjach prawnych, nie tylko dotyczących nadzoru, ale również pozostałych obszarów, jak np. sprawozdawczość finansowa. Nadzór ubezpieczeniowy bowiem bazuje na informacjach pozyskiwanych z systemu rachunkowości.

Potrzeba nadzoru na rynkach finansowych jest bardzo dyskusyjna, gdyż regulacje niosą za sobą wysokie koszty dla instytucji i rynków finansowych, które ponosi ostatecznie końcowy użytkownik. Z kolei nadmierna regulacja może zniszczyć ich funkcjonowanie, ale daje też możliwość zmniejszenia efektów działania negatywnych skutków czynników zewnętrznych rynków finansowych, do których należą np. kryzysy finansowe. Dlatego też w każdym systemie trzeba zachować równowagę między bezpieczeństwem a dobrą kondycją systemu [Davis, Green 2010, s. 53-54].

W Polsce funkcje nadzoru pełni Komisja Nadzoru Finansowego, której celem jest „zapewnienie prawidłowego funkcjonowania rynku, jego stabilności, bezpieczeństwa, przejrzystości, zaufania oraz zapewnienie ochrony interesów uczestnikom tego rynku” [Ostrowska (red.) 2013, s. 98].

Warto również zwrócić uwagę, że w przypadku zakładów ubezpieczeń nie ma takiej instytucji, jaką jest bank centralny w sektorze bankowym, który pełni częściowo funkcję nadzorczą, choć ograniczoną przede wszystkim do nadzoru nad systemami płatności [Szpringer 2014, s. 146]

5. Podobieństwa i różnice

We wcześniejszych rozdziałach zostały scharakteryzowane trzy terminy związane z działalnością zakładów ubezpieczeń. Na podstawie tych opisów można zauważyć,

że istnieją między nimi podobieństwa, ale też i różnice. Zostały one przedstawione w tab. 1.

Tabela 1. Podobieństwa i różnice między controllingiem, audytem i nadzorem w zakładzie ubezpieczeń

Wyszczególnienie	Controlling	Audyt zewnętrzny/wewnętrzny	Nadzór finansowy
Główny cel działania	wspomaganie zarządzania	kontrola wyników finansowych/kontrola ryzyka ubezpieczeniowego	kontrola działań pod kątem zapewnienia ochrony interesów klientów
Charakter systemu	wewnętrzny	zewnętrzny/wewnętrzny	zewnętrzny
Funkcja	zarządcza	kontrolna	kontrolna
Potrzeba stosowania	fakultatywny, regularny i nieregularny	obligatoryjny, regularny	obligatoryjny, regularny
Orientacja	na przyszłość	na przeszłość	na przeszłość
Użyteczność dla menedżerów	duża	mała/średnia i duża	mała
Wymogi organizacyjne	duże	małe/średnie i duże	duże

Źródło: opracowanie własne.

Aby przeanalizować podobieństwa i różnice między omawianymi obszarami, należy przede wszystkim określić w sposób syntetyczny główny cel ich działania. Dla controllingu jest to wspomaganie zarządzania, które oczywiście zawiera również kontrolę, ale tę o charakterze zarządczym. Wdraża się ten system po to, by pomóc decydentom w podejmowaniu decyzji. Dla audytu zewnętrznego głównym celem jest kontrola wyników i kondycji finansowej oparta na badaniu sprawozdań finansowych. Z kolei dla audytu wewnętrznego celem podstawowym jest kontrolowanie wszelkich procedur wewnętrznych, ale związanych z podstawową działalnością, czyli w tym przypadku ryzykiem ubezpieczeniowym (ustalaniem wysokości składki ubezpieczeniowej, poziomem wypłacanych odszkodowań i świadczeń czy monitorowaniem i kontrolą poziomu współczynnika szkodowości). Celem podstawowym nadzoru natomiast jest ochrona interesów uczestników rynku, czyli ubezpieczonych i ubezpieczających.

Jeśli chodzi o charakter systemu, to jest on wewnętrzny w przypadku controllingu i audytu wewnętrznego, gdyż systemy te wymagają w praktyce stworzenia i funkcjonowania wewnętrznego departamentu, który będzie wykonywał odpowiednie czynności. Audyt zewnętrzny i nadzór finansowy to systemy całkowicie zewnętrzne, które opierają się na działalności niezależnych od ubezpieczyciela osób. Nie wymagają one tworzenia odrębnych departamentów, choć w praktyce są wskazane osoby odpowiedzialne za współpracę z audytorami czy przedstawiciela-

mi KNF-u. Najczęściej jest to dział księgowości, analiz, zarządzania ryzykiem czy dział prawny.

W przypadku kolejnej cechy, jaką jest funkcja danego systemu, wyróżnia się tu controlling, który jako jedyny ma całkowicie charakter zarządczy, a więc niezależny od wszelkich regulacji czy przepisów, ukierunkowany wyłącznie na potrzeby decydentów i projektowany w sposób indywidualny. Trzy pozostałe systemy pełnią funkcję kontrolną, bardzo ściśle uregulowaną odpowiednimi przepisami, choć zakres kontroli, jak wcześniej wskazano, jest inny.

Z funkcji, jaką pełnią te systemy, wynika bezpośrednio potrzeba ich stosowania. Zatem odpowiednio w przypadku controllingu jest ona fakultatywna i może mieć postać regularnych czynności w formie kalkulacji, rachunków i analiz, ale też i czynności nieregularnych, kiedy zaistnieje potrzeba wykonania jednorazowej kalkulacji dotyczącej np. konkretnej inwestycji czy wprowadzenia na rynek nowego produktu. Potrzeba stosowania pozostałych dwóch systemów jest całkowicie obligatoryjna i regularna, bo wynika to z określonych przepisów.

Podobnie wygląda kwestia określenia orientacji czasowej. Controlling jest ukierunkowany całkowicie na przyszłość, gdyż determinuje to jego funkcja zarządcza. Ma to oczywiście odzwierciedlenie w tym, iż opiera on się w dużej mierze na danych planowanych. Dla pozostałych systemów orientacja ta jest skierowana na przeszłość, gdyż kontrola wykonywana w postaci audytu zewnętrznego czy wewnętrznego, jak i nadzór finansowy bazują na danych rzeczywistych z okresów przeszłych. Oczywiście systemy te służą również do wychwytywania sygnałów ostrzegawczych w kontekście kontynuacji działalności, ale nie można ich sklasyfikować jako systemów ukierunkowanych na przyszłość.

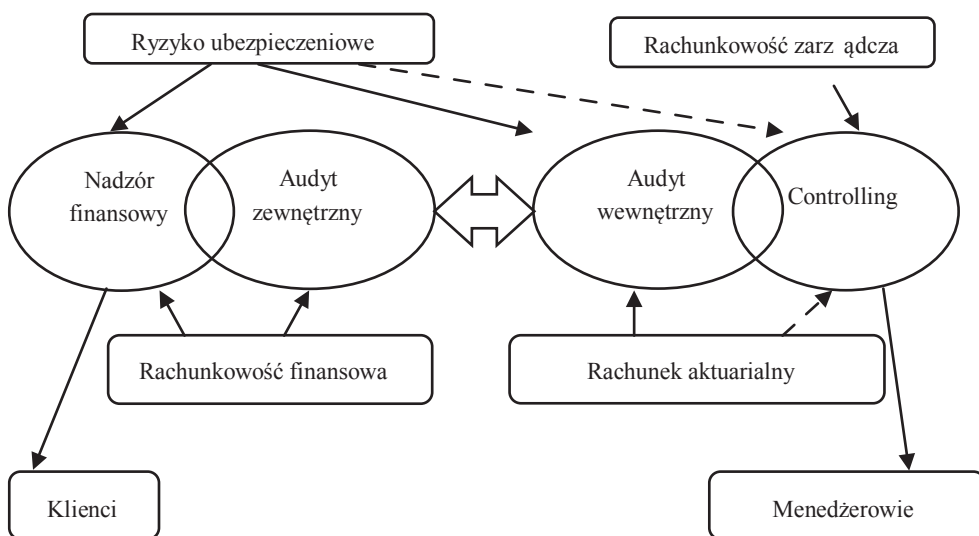
Sytuacja wygląda natomiast nieco inaczej, jeśli chodzi o użyteczność omawianych systemów dla menedżerów. Choć wysoki stopień tej użyteczności dla controllingu jest oczywisty, to trzeba również zauważyć, że dość duże znaczenie dla podejmujących decyzje ma audyt wewnętrzny. Kontroluje on bowiem działania związane bezpośrednio z podstawową działalnością, przez co wszelkie uchybienia, które zostają przez niego zauważone, muszą być skorygowane w procesie podejmowania decyzji, najczęściej w zakresie konstrukcji produktów ubezpieczeniowych. Natomiast audyt zewnętrzny i nadzór finansowy mają niewielką użyteczność dla menedżerów.

Ostatnia cecha jest związana z wymogami organizacyjnymi. Wyróżnia się tu znowu controlling, który z racji swojego charakteru wymaga odrębnego, dobrze zaprojektowanego i wdrożonego systemu rachunkowości zarządczej. Wiąże się to z wieloma dodatkowymi czynnościami, które są koszt- i pracochłonne. Audyt zewnętrzny nie wymaga dodatkowych działań organizacyjnych, gdyż jest wykonywany przez podmioty zewnętrzne i bazuje na informacjach z rachunkowości finansowej. Natomiast nadzór finansowy, w związku ze zmianami wynikającymi z wdrożenia projektu Solvency II, bardzo rozszerzył zakres informacji, które wykorzystuje w ocenie zakładu ubezpieczeń. Obecnie, gdyż wymogi te obowiązują w pełni od roku 2016, ubezpieczyciele muszą przygotowywać bardzo szczegóło-

we raporty dla KNF-u, które nie pokrywają się z informacjami generowanymi na potrzeby sporządzania sprawozdań finansowych. To powoduje, że ubezpieczyciele muszą zaplanować dodatkowo w swojej działalności wiele czynności, które będą obejmowały sporządzanie raportów na potrzeby nadzoru.

6. Wzajemne relacje

Podobieństwa i różnice między trzema omawianymi systemami determinują wzajemne relacje między nimi, na które dodatkowo nakładają się relacje z innymi obszarami. Relacje te zostały przedstawione na rys. 1.

Rys. 1. Relacje między controllingiem, audytem i nadzorem finansowym w zakładzie ubezpieczeń

Źródło: opracowanie własne.

Dla zobrazowania relacji między omawianymi systemami warto podzielić audyt na zewnętrzny i wewnętrzny. Otrzymamy wtedy cztery systemy, które z kolei, ze względu na wspólne relacje, można podzielić na dwie grupy. Jedną tworzą nadzór finansowy i audyt zewnętrzny, drugą controlling i audyt wewnętrzny.

Nadzór finansowy jest najbardziej zbliżony do audytu zewnętrznego ze względu na to, że oba systemy mają charakter zewnętrzny i opierają się na informacjach zaczerpniętych z rachunkowości finansowej. Różnice między nimi odzwierciedlają relacje z klientami i ryzykiem ubezpieczeniowym. Nadzór działa bowiem przede wszystkim po to, by chronić interesy klientów, co nie ma znaczenia dla audytu zewnętrznego. Ten drugi jest również jedynym systemem, który nie styka się bezpośrednio z ryzykiem ubezpieczeniowym, choć styka się z nim pośrednio przez

badanie sprawozdania finansowego ubezpieczyciela. Nie jest jednak celem audytora ocena sposobu ustalania wysokości z punktu widzenia poprawności rachunku aktuarialnego, ale pod kątem zasad rachunkowości.

Drugą grupę stanowią controlling i audyt wewnętrzny. Choć sam controlling jest systemem, który znacznie odstaje pod wieloma względami od pozostałych systemów, to jednak najbliżej mu do audytu wewnętrznego. Dlatego też można wskazać na pewien wspólny obszar między nimi, wynikający przede wszystkim z tego, że oba systemy mają charakter wewnętrzny. Jednak ta wzajemna relacja jest słabsza niż w przypadku nadzoru i audytu zewnętrznego. Dodatkowo controlling wyróżnia potrzeba korzystania z informacji generowanych przez rachunkowość zarządczą (przy pozostałych systemach nie ma takiej potrzeby) oraz ukierunkowanie działań na oczekiwania menedżerów. Na rysunku 1 wskazano również, że obszar ryzyka ubezpieczeniowego jest istotny dla nadzoru, audytu wewnętrznego i częściowo controllingu, szczególnie w sferze zarządzania produktem. Natomiast rachunek aktuarialny ma największe znaczenie dla audytu wewnętrznego, a także w mniejszym stopniu również dla controllingu. Rachunek ten nie jest bez znaczenia dla nadzoru czy audytu zewnętrznego, jednak systemy te kontrolują tylko skutki tego rachunku w postaci np. wysokości rezerw techniczno-ubezpieczeniowych czy zarobionej składki, a nie oceniają bieżących czynności wykonywanych przez aktuariusza.

7. Zakończenie

Szybkość zmian zachodzących w gospodarce jest coraz większa. Zmieniają się uwarunkowania, oczekiwania klientów i inwestorów, pojawiają się nowe czynniki, które oddziałują na działalność podmiotów gospodarczych. W takim też środowisku muszą odnaleźć się również instytucje finansowe, do których należą zakłady ubezpieczeń. Dodatkowo sam rynek finansowy również podlega dynamicznemu rozwojowi. Dlatego też niezwykle ważne jest dostrzeganie tych zmian, ich właściwa ocena i dostosowanie się do coraz to innych, nowych warunków rynkowych.

W praktyce oznacza to, że ubezpieczyciel musi odpowiednio zaplanować u siebie pewne rozwiązania organizacyjne i działania, tak by jak najbardziej efektywnie wykorzystać swoje zasoby. Aby to zrobić, potrzebuje informacji o tym, czy pewne rozwiązania są mu potrzebne, a także, co musi uczynić w kwestii wymogów obligatoryjnych. Dlatego też zrozumienie potrzeby i charakteru omawianych w niniejszym artykule systemów jest bardzo ważne dla efektywności działań w zakładzie ubezpieczeń.

Na podstawie omówionych wcześniej systemów: controllingu, audytu i nadzoru finansowego w kontekście ich porównania, wskazania podobieństw, różnic i wzajemnych relacji można sformułować następujące wnioski:

- Systemy te różnią się od siebie przede wszystkim pod względem celu, któremu służą, ale również w kwestii charakteru, funkcji, orientacji czasowej, potrzeby

stosowania, wymogów organizacyjnych i użyteczności dla procesu podejmowania decyzji.

- Mają jednak również pewne wspólne obszary działania, a szczególnie dotyczy to nadzoru i audytu zewnętrznego oraz controllingu i audytu wewnętrznego.
- Controlling jest systemem najbardziej różniącym się od pozostałych, jego wdrożenie zatem jest uzasadnione i nie koliduje z pozostałymi.
- Należy oddzielić audyt zewnętrzny od audytu wewnętrznego, który w przypadku instytucji finansowych ma szczególne znaczenie.
- Istnieje spore podobieństwo między audytem zewnętrznym a nadzorem finansowym, co można w praktyce wykorzystać, uwzględniając jednocześnie wymogi narzucone przez projekt Solwency II.

Temat poruszony w niniejszym artykule powinien się przyczynić do rozwiązania wielu problemów w praktyce gospodarczej, a także pomóc zrozumieć menedżerom różnice między omawianymi systemami, gdyż często pojęcia te są mylone lub niewłaściwie rozumiane bądź oceniane tylko z punktu widzenia działań operacyjnych, które trzeba wykonać, a nie z punktu widzenia celu, któremu mają służyć.

Literatura

- Davis H., Green D., 2010, *Globalny nadzór i regulacja sektora finansowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Goliszewski J., 2015, *Controlling. Koncepcja, zastosowania, wdrożenie*, Oficyna Wolters Kluwer business, Warszawa.
- Gołębiewski D., 2010, *Audyty ubezpieczeniowe. Praktyczne metody analizy ryzyka*, Poltext, Warszawa.
- Handsche J., Monkiewicz J., 2010, *Ubezpieczenia*, Poltext, Warszawa.
- Janc A., Kałużny R., 2008, *Audyty wewnętrzny i audyt zewnętrzny w banku*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań.
- Marzec J., Śliwa J., 2012, *Audyty finansowe w jednostkach gospodarczych*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Mikołajczyk B., Krawczyk M., 2010, *Audyty wewnętrzny w teorii i praktyce ubezpieczeniowej*, PWE, Warszawa.
- Nowak E. (red.), 2004, *Controlling w działalności przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa.
- Nowak E. (red.), 2013, *Controlling dla menedżerów*, CeDeWu.pl, Warszawa.
- Ostrowska D. (red.), 2013, *System nadzoru i bezpieczeństwa na rynku finansowym w Polsce*, Difin, Warszawa.
- Skowronek-Mielczarek A., Leszczyński Z., 2007, *Controlling. Analiza i monitoring w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, Difin, Warszawa.
- Szpringer W., 2014, *Instytucje nadzoru w sektorze finansowym. Kierunki rozwoju*, Poltext, Warszawa.
- Winiarska K., 2005, *Audyty finansowe*, InfoAudit, Warszawa.